

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

11(5) 2024

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 30.06.2024

Kabul tarihi | Accepted: 20.08.2024

Yayın tarihi | Published: 25.10.2024

Mehmaneli Mammadov

<https://orcid.org/0000-0002-0195-2375>

*Associate Professor, Doctor of Philosophy, Baku State University, Azerbaijan,
m_mehmanali@gmail.com*

Hicran Zeynalova

<https://orcid.org/0000-0002-0783-2315>

Teacher, Bakı Dövlət Universiteti, Azerbaijan, hicran.zeynalova.77@mail.ru

Esmira Rustamli Manafgyzi

<https://orcid.org/0009-0008-0016-7448>

*Deputy Dean, Faculty of Information and Document Management, Baku State University,
Azerbaijan, esmirazarbaliyeva@bdu.edu.az*

Atıf Künyesi | Citation Info

Mammadov, M., Zeynalova, H. & Manafgyzi, R. E. (2024). Müasir Kitabxana-İnformasiya Fəaliyyətinin İnformasiya Modeli. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (5), 3644-3651.

Müasir Kitabxana-İnformasiya Fəaliyyətinin İnformasiya Modeli

Xülasə

Müasir kitabxana-informasiya fəaliyyəti işin təşkili, qiymətləndirilməsi və xidmət proseslərinin optimallaşdırılması baxımından xeyli zamandır ki, mütəxəssislərin diqqətini cəlb edir. Bu istiqamətdə yazılmış elmi nəzəri tədqiqatlar əsasən ənənəvi xidmət formalarını əhatə edir və müasir texnologiyaların tətbiqi ilə qarşıya çıxan yeni keyfiyyət formaları fərqli yanaşmalar tələb edir. Hazır ki, məqalə kitabxana-informasiya fəaliyyətinin informativ modelini qurmaq və fəaliyyətin optimallaşdırılması məqsədi ilə

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

əməliyyatların alqoritmini müəyyənləşdirmək kimi məqsədləri qarşıya qoyur. Məqalə problemin elmi-nəzəri təhlilini irəli sürür.

Aşar sözlər: Kitabxana-informasiya fəaliyyəti, informasiya modeli, riyazi model, fəaliyyətin optimallaşdırılması, informasiya nəzəriyyəsi

Information Model of Modern Library-Information Activities

Abstract

Modern library-information activity has long been of interest to specialists in terms of work organisation, evaluation and optimisation of service processes. Scientific theoretical works written in this direction mainly cover traditional forms of service and new forms of quality. The application of modern technologies requires different approaches. Now the article aims to create an informative model of library-information activity and to determine the algorithm of its operation with the aim of optimising its effectiveness. The article presents a scientific-theoretical analysis of the problem.

Keywords: Library-information efficiency, information model, mathematical model, efficiency optimisation, information theory

Giriş

Müasir kitabxana-informasiya fəaliyyətinin informasiya modelinin qurulması müxtəlif aspektlərin, o cümlədən kitabxanaların tipinə görə funksiyalarının, xidmətin istiqaməti və informasiya ehtiyatlarının, istifadəçilərin və informasiyanın emalı proseslərinin nəzərə alınmasını tələb edir. Odur ki, bütün növ kitabxanalar üçün vahid informasiya modeli qurmaq mümkün deyil. Kitabxanalar məqsəd və vəzifələrinə görə biri-birindən xeyli fərqlənir (Agamirzayev & Seydli, 2023). Belə olan halda, son dərəcə ümumiləşdirilmiş bir model yaratmaq üçün əsas addımları müəyyənləşdirməyə çalışaq: (Kunanets vd., 2020).

1. Məqsəd və vəzifələrin müəyyən edilməsi. İnformasiya modelinin yaradılmasında məqsəd və vəzifələri müəyyən etməklə başlamaq vacibdir. Buraya informasiyaya çıxışın təmin edilməsi, təhsil və tədqiqatın dəstəklənməsi, mədəni mübadilə və əməkdaşlığın təşviqi daxil ola bilər.

2. Əsas elementlərin müəyyənləşdirilməsi: Kitabxanalar, informasiya resursları (kitablar, jurnallar, elektron verilənlər bazaları və s.), istifadəçilər və məlumatların emalı prosesləri kimi modelin əsas elementləri müəyyən edilir (Kazimi & Guliyeva, 2023).

3. Münasibətləri müəyyənləşdirmək vacibdir: Modelin elementləri arasındakı əlaqələr müəyyənləşdirilir. Məsələn, istifadəçilər informasiya ehtiyatlarına onların sorğularını emal edən və lazımı məlumatları təqdim edən kitabxanalar vasitəsilə daxil olurlar.

4. Məlumat sxemini yaradılması: Modelin strukturu və elementlər arasındakı əlaqələri təsvir edən məlumat sxemi yaradılır. Modeli vizuallaşdırmaq üçün diaqramlardan və standart qeydlərdən istifadə edilə bilər.

5. Proseslər və funksiyalar aydınlaşdırılır: Modelin yerinə yetirdiyi proseslər və funksiyalar təsvir edilir. Buraya kitabların buraxılması (verilişi), informasiya resurslarının kataloqlaşdırılması və təsnifləşdirilməsi, istifadəçilərə xidmət prosesləri daxil ola bilər.

6. Texnoloji aspektlər nəzərdən keçirilir: Modelin avtomatlaşdırılmış kitabxana idarəetmə sistemlərindən, elektron kataloqlardan və verilənlər bazalarından istifadə kimi texnoloji aspektləri müəyyənləşdirilir.

7. Modelin test və təhlil olunması: İnformasiya modeli praktikada yoxlanılır və onun effektivliyi təhlil edilir. Alınan nəticələrə uyğun olaraq lazımi düzəlişlər və dəqiqləşdirmələr olunur.

8. Modelləşmənin sənədləşdirilməsi və saxlanması: İnformasiya modeli sənədləşdirilir, kitabxana və informasiya fəaliyyətlərində dəyişikliklər baş verdikdə onun mühafizəsi və yenilənməsini təmin edilir (Kazimi, 2017). Bu addımlar sahənin fundamental aspektlərini əks etdirəcək və onun səmərəli fəaliyyətini dəstəkləyəcək müasir kitabxana və informasiya texnologiyalarının informasiya modelini qurmağa kömək edəcək.

İnformasiyaya çıxışın təmin edilməsi, təhsil və tədqiqatın dəstəklənməsi, informasiya modelinin məqsəd və vəzifələrini birgə müəyyən etməklə mədəni mübadilə və əməkdaşlığın təşviqi daxil ola bilən bir model üzərində duraq (Oqlu, 2021). Məqsəd və vəzifələrin birgə müəyyən edilməsi yolu ilə məlumat əldə etmək, təhsil və tədqiqatı dəstəkləmək, mədəni mübadilə və əməkdaşlığa yardım etməkdən ibarət informasiya modeli qurmaq üzərinə diqqətimizi yönəldək və bu istiqamətdə nümunəvi informasiya modelini qurmaya çalışaq (Oqlu & Qurbanov, 2021).

İlk növbədə İnformasiya modelinin məqsədlərini müəyyənləşdirməyə çalışaq.

- İstifadəçilər üçün müxtəlif informasiya resurslarına çıxışın təmin edilməsi.

- İstifadəçilərin təhsil və tədqiqat ehtiyaclarını dəstəkləmək. Müxtəlif mədəni və elmi

- icmalar arasında mədəni mübadilənin və əməkdaşlığın təşvi kimi fəaliyyətlər.

Növbəti addım olaraq İnformasiya modelinin əsas elementlərini müəyyənləşdirək (Kazimi, Oqlu & Qizi, 2022).

-Kitabxanalar: Modelin mərkəzi həlqəsi, informasiya resurslarına çıxışı təmin edən, onların saxlanması və təşkilini təmin edən.

-İnformasiya resursları: Kitablar, jurnallar, elektron məlumat bazaları, arxivlər, audiovizual materiallar və digər məlumat mənbələri daxildir.

-İstifadəçilər: Kitabxana resurslarından təhsil, tədqiqat və mədəni ehtiyacları üçün istifadə edən insanlar.

-İnformasiyanın emalı prosesləri: Resursların buraxılması və qaytarılması, kataloqlaşdırılması və təsnifatı, istifadəçi sorğularının işlənməsi və s. prosesləri daxil edin.

Yaradılan informasiya modelində qarşılıqlı əlaqələri müəyyənləşdirək.

-Kitabxanalar istifadəçilərin ehtiyaclarını müəyyən etmək və lazımi məlumatları təmin etmək üçün onlarla əlaqəli işləyir.

-İstifadəçilər kitabxanaya yeni ideyalar və kitabxananın mövcud fondları və xidmətlərinin inkişafına təsir edəcək ehtiyaclar təklif edilə bilər.

-Kitabxanalar resursları bölüşmək, birgə tədbirlər keçirmək və ümumi layihələr hazırlamaq üçün digər kitabxanalar və mədəniyyət müəssisələri ilə əməkdaşlıq edə bilər.

Modelləşmənin texnoloji aspektlərini müəyyənləşdirək (Rashad & Parviz, 2023).

-İnformasiya resurslarının səmərəli idarə olunması və istifadəçi sorğularının emal edilməsi üçün müasir informasiya texnologiyalarından istifadə.

-Məlumata çıxışı yaxşılaşdırmaq üçün elektron kataloqların, onlayn resursların, rəqəmsal arxivlərin və digər rəqəmsal vasitələrin və axtarış imkanlarının hazırlanması.

Bu model istifadəçilərin ehtiyaclarını və mədəni və elmi inkişafın məqsədlərini nəzərə almaqla səmərəli kitabxana-informasiya xidmətlərinin təmin edilməsinə yönəlmiş bir-biri ilə əlaqəli elementlər və proseslər məcmusudur (Kazimi & Agamirzaev, 2021). Kitabxana-informasiya fəaliyyətinin riyazi və informasiya modelləşdirilməsi kitabxanaların və informasiya sistemlərinin işinin müxtəlif aspektlərini təsvir edən formal riyazi modelin yaradılması prosesidir (Kazimi & Aliyeva, 2019). Bu, kitabxana proseslərinin təhlilinə və optimallaşdırılmasına, onların səmərəliliyinin artırılmasına və istifadəçilərin ehtiyaclarının ödənilməsinə təmin etməyə kömək edir (Kazimi & Gurbanov, 2022). Belə bir model yaratmaq üçün əsas istiqamətləri müəyyənləşdirək:

- Kitabxana sistemlərinin işinə təsir edən əsas dəyişənləri və parametrləri müəyyən edin. Bu, məsələn, istifadəçilərin sayı, mövcud kitabların və digər resursların sayı, növbədə gözləmə müddəti və s. ola bilər.

- Dəyişənlər və parametrlər arasındakı əlaqələri təsvir etmək üçün riyazi modellər yaradılır. Bunlar öyrənmək istədiyiniz spesifik aspektlərdən asılı olaraq diferensial tənliklər, şəbəkə modelləri və s. ola bilər.

- Riyazi modelinizi yoxlamaq və kalibr etmək üçün kitabxana sistemlərinin faktiki işləməsi haqqında məlumatlar toplanılır. Buraya istifadəçilərin sayı, resurslardan istifadə tezliyi, xidmətə sərf olunan vaxt və s. haqqında məlumatlar toplanılır və daxil edilir.

- Modeli kalibr etmək və doğrulamaq üçün toplanmış məlumatlardan istifadə olunur. Modelin real prosesləri adekvat şəkildə təmsil etdiyinə və inandırıcı nəticələr verdiyinə əmin olmaq üçün yoxlanılır.

- Müxtəlif kitabxana sistemi ssenarilərini təhlil etmək və onların performansını optimallaşdırmaq üçün modeldən istifadə etmək olar (Kazimi, Abdullayeva & Ismayilov, 2020). Buraya resurs bölgüsünün optimallaşdırılması, istifadəçi təcrübəsi proseslərinin təkmilləşdirilməsi, tələbatda dəyişikliklərin proqnozlaşdırılması və s. daxil ola bilər.

- Model uğurla sınaqdan keçirildikdən və optimallaşdırıldıqdan sonra onu real kitabxana praktikasında tətbiq etmək mümkündür (Kazimi, 2021).

Bununla belə, dəyişən şərtlərə və tələblərə uyğun olaraq modeli izləməyə və yeniləməni davam etdirmək vacibdir.

Beləliklə, riyazi və informasiya modelləşdirməsi kitabxana-informasiya fəaliyyətini daha dəqiq təhlil etməyə və idarə etməyə imkan verir ki, bu da onun daha səmərəli fəaliyyət göstərməsinə və istifadəçilərin tələbatının ödənilməsinə kömək edir (Kazimi & Guliyeva, 2023). XXI əsrin kitabxana-informasiya fəaliyyəti müasir qloballaşmanın artan sürət ilə görənən perspektivdə optimallaşma məqsədi ilə qeyd olunan modelləşmə vasitələrindən geniş istifadə edə bilər.

Müasir kitabxana-informasiya fəaliyyətinin riyazi modelinin qurulması kitabxanaların və informasiya sistemlərinin işinin müxtəlif aspektlərinin nəzərə alınmasını tələb edir (Kazimi & Guliyeva, 2022). Belə bir modeli qurmağımıza kömək edəcək əsas addımlar müəyyənləşdirək.

- İlk növbədə riyazi modelin məqsədlərini müəyyənləşdirək. Bu, kitabxana fəaliyyətinin təhlili, informasiya resurslarına tələbatın proqnozlaşdırılması, resursların bölüşdürülməsinin optimallaşdırılması və s. ola bilər.

- Modeldə iştirak edəcək dəyişənləri müəyyən edək. Bu, məsələn, istifadəçilərin sayı, mövcud kitabların və digər resursların sayı, növbə və ya gözləmə müddəti, resursdan istifadənin intensivliyi və s. ola bilər.

- Modelimizdə dəyişənlər arasındakı əlaqələri təsvir edən riyazi tənliklər yaradılmalıdır. Bu, araşdırmaq istədiyimiz spesifik aspektlərdən asılı olaraq diferensial tənliklər sistemi, şəbəkə modeli və s. ola bilər.

- Riyazi tənliklərdə parametrlərin qiymətləri təyin edilir. Bu, məsələn, istifadəçi xidmətinin sürəti, sorğuların intensivliyi, yaddaş tutumu və s. ola bilər. Parametrlər kitabxananın faktiki fəaliyyəti haqqında məlumatlar əsasında və ya statistik metodlardan istifadə etməklə müəyyən edilə bilər.

- Modelimizi təhlil etmək və nəticələr əldə etmək üçün riyazi tənlikləri həll etmək üçün müxtəlif üsullardan istifadə olunur (Kazimi & Mammadov, 2020). Bu, diferensial tənliklərin ədədi həlli, Monte Karlo simulyasiyası və s. ola bilər.

- Nəticələr təhlil olunur və kitabxana sisteminin fəaliyyəti haqqında nəticə çıxarılır. Cari proseslərin və resursların səmərəliliyi qiymətləndirilir, problemlər və onların optimallaşdırılmasının mümkün yolları müəyyən edilir.

- Alınan nəticələrin kitabxananın fəaliyyəti ilə bağlı real məlumatlara uyğunluğu yoxlanılır. Riyazi modelin real prosesləri adekvat şəkildə əks etdirdiyinə və inandırıcı proqnozlar verdiyinə əmin olmaq lazımdır.

- Bütün məlumatlar, parametrlər və istifadə olunan həll üsulları daxil olmaqla, riyazi model sənədləşdirilir. Tədqiqatın və təhlilin nəticələrini müvafiq maraqlı tərəflərə təqdim olunaraq müzakirə edilir.

Nəticə

Bu addımlar formal metod və vasitələrdən istifadə edərək kitabxananın fəaliyyətini təhlil etməyə və optimallaşdırmağa imkan verəcək müasir kitabxana və informasiya texnologiyaları fəaliyyətlərinin riyazi modelini qurmağa kömək edir.

Göründüyü kimi kitabxana-informasiya fəaliyyətinin informativ modelini qurmaya çalışdıq. Qeyd olunduğu kimi kitabxanaların tipologiyasından asılı olaraq kitabxanaların qarşısında duran məqsəd və vəzifələr dəyişə bilər (Tofiq, Oqlu & Kazimi, 2022). Odur ki, konkret kitabxanaların fəaliyyətini müəyyən edərək, onların məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq informativ modeli qurmaq daha məqsədə uyğun hesab edilir. Belə olan halda, müasir kitabxana-informasiya fəaliyyətinin optimallaşdırılması ilə yanaşı xidmət işinin keyfiyyətinin də yüksəldilməsi təmin oluna bilər.

Reference

Agamirzayev A. & Seydli N. (2023). Marketingovoye ponimaniye deystvuyushchikh bibliotek (marketingovaya deyatel'nost' bibliotek). *Nauchno-teoreticheskiy al'manakh Grani*, 26 (2), 47-50.

Kunanets, N., Dobrovolska, V., Filippova, N., Parviz, K., Lypak, H., Duda, O., ... & Dubrovina, L. (2020, September). Designing the Repository of Documentary Cultural Heritage. In *Conference on Computer Science and Information Technologies* (pp. 1034-1044). Springer International Publishing.

Kazimi, P. F. O., & Guliyeva, N. A. G. (2023). " Time" spent in youth's "global information space"(problems of satisfaction of reading or information need). *Procedia Computer Science*

Kazimi, P. F. (2017). *İnformasiya mehəndisliyi*. Bakı.

Oqlu, K. P. F. (2021). Conflict of Relevance and Reliability of Information and the Global Network. *Trends in Humanities and Social Sciences*, 1 (1), 1-2.

Oqlu, K. P. F., & Qurbanov, A. (2021). Factors influencing reader satisfaction and quality of service in modern libraries. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 11 (3), 15-20.

Kazimi, P. F. O., Oqlu, I. I. A., & Qizi, Y. G. Y. (2022). Philosophical view on information theory (The path from the divine to the digital world). **Technium Soc. Sci. J.**, 32, 724.

Rashad, G. & Parviz, K. (2023). University libraries as centers for scientific communications (according to the experience of higher educational institutions of the Republic of Azerbaijan).

Kazimi, P. F. O. & Agamirzaev, O. (2021). Social functions of modern library-information institutions (Problems of library management). *Technium Soc. Sci. J.*, 26, 883.

Kazimi, P. & Aliyeva, A. (2019). Evaluation criteria of censorship and limitation in library and information activity. *Historical sciences*, 17, 65-72.

Kazimi, P. F. & Gurbanov, A. I. (2022). Today's factors of user satisfaction with library services and their quality. *Scientific and Technical Libraries*, (2), 109-122.

Kazimi, P., Abdullayeva, A. & Ismayilov, N. (2020). Scientometric analysis of document flow in library science of azerbaijan (2014-2018). *Norwegian journal of development of the international science*, (45-2), 66-70.

Kazimi, P. F. O. (2021). Assessment of Democracy in Library and Information Activities. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 19 (4), 1-5.

Kazimi, P. F. O. & Guliyeva, N. A. G. (2023). "Time" spent in youth's "global information space"(problems of satisfaction of reading or information need). *Procedia Computer Science*, 219, 720-723.

Kazimi, P. F. O. & Guliyeva, N. A. G. (2022). The concept of reliable information on the global network in times of crisis. *Technium Soc. Sci. J.*, 30, 742.

Kazimi, P. F. O. & Mammadov, M. A. O. (2020). Assessment Of The Library Information Service (Moderoblems of Library And Information Services). *American Scientific Journal*, (41-3), 41-44.

Tofiq, R. Z., Oqlu, M. M. A., & Kazimi, P. F. O. (2022). Some questions of the application of library management. *Technium Soc. Sci. J.*, 37, 774.